

sinindir. İnsan kazandığı şey üzerinde tasarruf hakkına sâhiptir. Peygamber diliyle insanın malı da camı ve ırzı gibi mukaddestir. Her türlü tecavüzden korunmuştur. Alış veriş, miras bağış ve zekat gibi meşru bir sebep olmadan başkasının malı herhangi bir sebeple elinden alınmaz. Bu hüküm Mecellenin 97. maddesinde şu şekilde tesbit edilmiştir: erkesin helalinden kazandığı şey kendi-

«Bilâ sebebi meşru birinin malını bir kimse- nin ahz etmesi caiz olmaz.»

«Allah ticareti helâl ve faizi ise haram kılmuştur.» (Bakara: 275). Ticaret milletleri zengin yapar. Ancak insanlar bilhassa müslümanlar ticaretteki ah-lâksızlıklarıyla kutsal esaslarını kirletmemelidirler.

Herkesin hakkı kendisine verilmelidir. Zengin olsun fakir olsun herkes hakkına aynı derecede hak sahibidir. Herşeyin nizam ve devamı o şeyde ölçüye riayet etmektir. Göklerin ve yerin nizam ve devamı aralarındaki ölçü ve ayarlanmış cazibe kanunudur. Eğer göklerde ve yerde ölçü ve mizan olmasaydı Allahdan başka herşeyin hayatı son bulurdu. Ölçü ve dengesizliktir ki, kâinâtın hayatına son verecektir. Güneş dünyaya biraz yakın olsaydı herşey yanar ve biraz da uzak olsaydı herşey donardı.

Yıldızlar arasında büyüklüklerine ve çekim kuvvetlerine göre ölçülü mesafeler olmasaydı sema nizamı kurulamazdı. Bunun gibi iktisat ve ticaret hayatının nizam ve devamı da ölçü ve tartıya riayet etmektir. Terazinin iki kefi arasında dengersizlik bütün ticaret hayatını altüst eder. Sanayi ve imâlât alanında yapılacak eşyanın unsurları arasında ölçü ve tartıya dikkat edilmezse yapılan herşey kıymetini kaybeder ve sanayi hayatı söner.

Bakın Allah Teâla ne diyor?

«(Göke gelince) onu da Allah yükseltti bir de mizanı (ölçüyü) koydu...» (Rahman: 7 - 9). Burada Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ı dinliyelim; «Evet mizanı (ölçüyü) koydu ki mizanda (ölçüde) taşınmasınız - şeriat ve kanuna tecavüz edipte haddinizi aşmıyınız. Mizansız iş yapmıyınız. Yahut maddî, manevî tartıda taşkınlık etmiyesiniz de Allah Teâlânın emirlerine, hükümlerine itaat ve hukuka riayet edesiniz.

Hem vezni söz ve fiil her hususta tartmak işi- ni adaletle doğru tutun yani hem eksik tartı kullanmayın hemde tartarken insaf ve adaletle dosdoğru tartın, kendiniz için tartarken bir tarafa, başkası için tartarken diğer tarafa ağdırmayın hepsinde de terazinin dilini doğru tutun ve mizanı (tartıyı) ak-satmayın, eksiltmeyin, teraziyi kötü kullanmakla ahiretteki mizanınıza yazık etmeyin diye (Allah mi-zanı koydu ve semaya yükseltilik verdi.»

(Hak Dini Kuran Dili C. 7. S.4666)

Hak ister çok olsun ister az, sahibinindir. Hak- kın küçüğü de büyüğü gibi aynı derecede dava ko-

İslâm'da Ölçü ve Tartı

Celâl YENİÇERİ
(İst. Yük. İslâm Enstitüsü
mezunu)

nusu olmalıdır. Çok az da olsa başkasının hakkını sahibine iade etmek bir iman ve ahlâk işidir, ruh olgunluğudur. Adalet hissidir ki herkesin hakkını kendisine teslim eder.

Bir milletin iman, ahlâk ve adalet duygusu ken- disini imâlât ve ticaret hayatında belli eder. İmâlât ve ticaret hayatımız ahlâkımızın ve adalet duy- gumuzun maddî görüntülerindedir.

Ahlâki çöküntü ticarî ve iktisadî çöküntülere yol açmaktadır. Bir cemiyetin iman zayıflığı tera- zinin iki kefi arasındaki dengeyi zayıflatıyor. Ada- letten uzak para kazanma hırsı milletimizi sanayi alanında geri bırakıyor. Yalnız ölçme ve tartma- larla elde edilen haramlar nesillerin kanına girerek milletimizin asaletini bozuyor. Helal kazançtır ki fert ve milletlerin iyi hasletlerini devam ettiriyor.

Peygamberler kavimlerin umumî ahlâkını ol- duğu gibi ticarî ve iktisadî ahlâkını da dü- zeltmek için çok gayret sarf ettiler. Bunun misal- lerini Kur'an-ı Kerimde görmekteyiz. Hz. Şuayb Medyen ahâlisine şöyle seslenir: (Hud: a: 84)

Burada sözü Elmalî'ya bırakalım «ve ölçüyü tartıyı eksik tutmayın. Bundan anlaşılır ki Medyen kavminin en mühim işleri ticâret imiş. Şüphesiz ben sizi bir hayır ile görüyorum- yani bir nimet içinde bulunuyorsunuz. Alış veriş ediyorsunuz, bu hayırlı bir iştir. Bunun gereği haksızlık etmek de- ğil insanların haklarını gözetip umumi menfaate hizmet ederek Allaha şükretmektir. Binaenaleyh

ölçüyü, teraziyi noksan tutupta hayrı berbad etmeyin, Yine şüphesiz ben sizi kuşatan bir günün azabından korkarım - Yani noksan ölçü ve tartı ile haksızlıkta devam ederseniz elinizdeki hayrı zayı ettikten başka, bir gün gelecek ki azabı hepimizi kuşatacak hiçbiriniz kurtulamıyacaksınız. Sizin böyle umumî bir azaba uğramanızdan korktuğum için bu nasihatleri yapıyorum. Ve ey benim kavmim, o halde ölçüyü ve tartıyı adalet ile yerine getirin! ve insanların eşyalarına haksızlık etmeyin ve müfsidlikle yeryüzünde ihtilal yapmayın. Adalet ile hareket edersek biz fazla birşey kazanmayız dersiniz Haramını attıktan sonra Allahın size bırakacağı temiz helâl kazanç (bakiyye) sizin için daha hayırlıdır. Müfsidlikle, haksızlıkla, eksik ölçek ve tartı ile tophyacığınız haram fazlalardan netice itibarıyla daha kârlı ve daha menfaathıdır» (Hak Dini Kuran Dili C. 4 S. 2806)

Hak ve hukuk fikrini tanımayanlar yeryüzünde amansız çapulculuğa girişirler. Bunlar insanların eşyasını çeşitli yollarla aşırarak insanı kendi öz kazancından mahrum bırakırlar Terazi ve ölçünün başına yerleşen gizli hırsızlar, ticaret ve sanayi hayatının ruhu olan hak ve hukuku imha ederler. Hatta bazı rejimler, terazi ve ölçüyü de ortadan kaldırarak ferdi malına bedelsiz olarak kullanırlar. Bu rejimler, ferde mülkiyet hakkı veren ülkelerde ölçü ve tartı hırsızlığı yapanlar zihniyetinin aleni olarak ortaya atılıp teşkilatlanmasından başka birşey değildir.

İslâm hukuk kâidesine göre sahibinin emniyet ve selâmeti malı da emniyet ve selâmette kılar. Eğer biz hür kişiler isek malımızın da emniyet ve selâmeti korunmalıdır. Mal sahibinin emniyet ve selâmetini temin eden vasıtalarından biri olduğuna göre mala tecavüz, sahibinin selâmetine tecavüzdür.

Ancak kölelerdir ki, mal sahibi olamazlar. Bizî hürriyetlerini kaybetmiş köle zannedenler veya köle durumuna düşürmek isteyenler kendilerini cebimizdeki paranın sahibi zannederler. Dedelerimizin «aç tavuk kendini buğday anbarında sanır» dediği gibi bu aç gözlü insanlar da ya kafil halinde komünizmin peşinden sürüklenir veya münferiden ölçü ve terazi başında yahut başka mesleklerde hırsızlıklarına devam ederler.

Sanayi ve üretim alanında yapılan eşyanın malzeme ölçüsüne riayet etmeyenlerin İslâm dünyasında yeri olamaz. Onlarki süte su karıştırıp satırlar, ilaç yaparken tesirsiz veya zararlı maddeler kullanırlar, yağların içerisine madenî yağ koyarak insanların hayatına ve parasına kastederler. Onlar ki, tamir yaparken motorların içerisinden parça çalıp yerine kötüsünü takarlar, inşaat yaparken zayıf malzeme kullanarak mimari ölçülere riayet etmezler, sattıkları malların kusurlarını gizlemek için hertürlü gayreti sarfederler, domatesin en iyisini gösterip en kötüsünü verirler.

Onlar ki, hertürlü sahtekârlığa baş vururlar; Vay onların haline. Allahdan kurtulacaklarını mı

zannediyorlar. Resulullah onlar hakkında diyor ki «bir adam ayıplı malını safarken onu açıklamazsa Allahın gazabı altında kalmakta, melekler de ona lanet etmekte devam eder - Muamelesinde hilekârlık eden bizden değildir. (Kur'anı Hakim ve Me-âli Kerim C. 3, S. 1155)»

Müslüman, başkasını aldatamaz. Müslüman herşeyin ölçüsüne ve hakka riayet eden kimsedir. Nitekim Resulullah diyor ki «Alış veriş ettiğin zaman deki aldatmak yoktur.» Bir Hadisi Şeriflerinde de yine Hz. Peygamber şöyle söylüyor: «Ölçü ve tartıda hainlik yapıldığı zaman o kavim nebattan ve mahsuldandan mahrum edilir. Zekâtı vermedikleri zaman da yağmurları kesilir.» (Kur'anı Hakim Me-âli Kerim C. 3, S. 1155)

Allah Teala da ölçüde ve tartıda hilekârlık yapanları tehdit ediyor ve diyor ki;

«Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zaman (haklarını) tastamam alırlar - Onlara ölçekle yahut tartı ile verdikleri zaman ise eksiltendir. Sahiden onlar öldükten sonra diriltileceklerini sanıyorlar mı?» (Taffif a: 1-2-3)

Bu âyetlerin tefsirini de Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'dan dinletmeden geçemeyeceğim.

«Semavât ve arzın kıvamı muvazene ve adalet iledir ve bütün hukukun miyarı da imzandır. Onun için bir yerde hak ve adaletin tesisi için ilk evvel lazım olan şey, ölçünün herkes için müsavi olarak doğru ve dürüst olmasıdır. Bunun doğru olması için iki esas lazımdır. Birisi ölçünün haddi zatında tam olması eksik veya fazla, yalnız alet kullanılmaması diğeri de ölçmenin tam ve doğru olmasıdır.

Ölçmenin doğru olması da herşeyden evvel hak ve adalet fikriyle, ruh doğruluğunun (istikâmetinin) neticesidir. Ölçüyü, ölçeği ve tartıyı doğrultacak olan da odur. Kalb ve vicdanlarında insaf ve istikâmetle hak fikir ve imanı beslemeyenler doğru aletle dahi ölçerken yanlış ölçmekten kaçınmazlar. İnsanlar başkalarının haklarını da kendi hakları gibi tutarak düzgün bir ölçü ile ölçmek hissiyle hareket etmedikçe yanlış ölçmekten kurtulamazlar. Düşünce mikyası bozuk olan kimseler aynı hadiseyi kendileri için düşünürken başka diğerleri için düşünürken de başka türlü takdir ederler. Meselâ kendilerinin bir habbesi zayıf olmasını bir elem saydıkları halde başkasının bir habbesi zayıf olmasına ehemmiyet vermezler veya ondan bir lezzet duyarlarki, bu hal, ruh mikyasında fikir ölçüsünde bir taffif (yalnız ölçme) dir Asıl bu hâleti ruhiyye dirki, kiledede terazide yanlış tartmaya yönelir ve bu hâleti ruhiyyede bulunanlara ne kadar doğru kile ve terâzi verilse onlar yine fırsat bulup güçleri yettikçe onu suistimal etmekten çekinmezler, bunların hepsi mutaffifin unvanında dahil ve azaba mustahaktırlar.

Bundan dolayı burada hukukun tanzimi, iyilik ve hayrın tesisi için evvelâ ölçü ve tartının ıslahı

lüzumu gösterilmek üzere evvel emirde yanlış ölçme ve tartmanın cezaya uğratılacağı haberi verilmiş ve bunun asıl sebebi hak ve ahiret düşüncesini ihmal ettiren, itikad bozukluğu olduğu» ifade edilmiştir. (Hak Dini Kuran Dili S. 5645)

İslâm ticâret hukukunda, ölçülen tartılan, sayılarak veya metre ile satılan şeyleri götürü olarak toptan satmak da câizdir. Bu hüküm Mecellede şu şekilde yer alır «Mekilâl ve mevzûnât ve adediyyât ve mezruâtın; keyl ve vezn ve sayı ve zıra' ile bey'i sahih olduğu gibi cuzafen satmak dahi sahihdir» (Mecelle, Madde 217)

Bu, kolaylığı sağlamak içindir. Herkesin hakkı tastamam kendisine verilsin dersek o zaman ölçüp tartmak daha hayırlıdır. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.) diyor ki; «yiyeceklerinizi ölçünüz ki sizin için bereketli olsun» Hz. Peygamber başka bir hadisi şeriflerinde «Sattığın zaman ölç, satın aldığın zaman da bizzat ölçüp tartarak al.»

Bu hadisi şerif bizi hiçbir tarafın hakkının zayı olmaması için çok titiz ve açık göz olmaya davet ediyor. Biz sattığımız zaman ölçerek tam vereceğiz. Satın aldığımız zaman da aldatılmamamız için bizzat ölçüsüne kendimiz bakacağız veya bizim temsilcilerimiz bu şekilde hareket edeceklerdir.

Bugünkü dünyada aynı vatanın fertleri birbirini aldattığı gibi devletler arası aldatmalarda oluyor. Dış ticârette yanlış ölçüp tartarak vermek veya başka bir hileyi yapmak sadece bizim bir kaç tüccarımıza mahsus değildir. Yabancı devlet tüccarı tarafından da biz aynı şekilde aldatılıyor. O halde daima Hz. Muhammed (S.A.) in «sattığın zaman ölç, satın aldığın zaman da bizzat ölçüp tartarak al!» hadisi şeriflerine uymalıyız.

İslâm'da hububâtı muayyen kablarla ölçerek veya muayyen bir taş v.s. ile tartarak satmakta câizdir. Bu kâbin ne kadar hacimda olduğu ve bu taşın kaç gram olduğu bilinmiyebilir. Alan ve satan aynı ölçü ve ağırlığın üzerinde anlaşınca mesele kalmaz. Bu hükümde Mecellenin 218. maddesinde şu şekilde yer almıştır. «Hububatı bir muayyen kab ve ölçek ile ölçüp yahut bir muayyen taş ile tartıp satsa her ne kadar ol kab ve ölçeğin ne miktarda idüğü ve taşın kaç kıye ve dirhem olduğu mağlum değilse de bey' sahih olur.»

(Âdiyât â: 8) (Fecr, A: 20) âyetlerinde ifade edildiği üzere insan oğlu malı çok sever, bundan dolayı O, mal biriktirmek ve çok kazanmak sevdasıyla, başkalarının malını aşırıya yönelir. Onu bu kötü huyundan vaz geçirip tok gözlü yapacak olan ahirete iman ve iyi terbiyedir. Mudaffifin ayet 3 deki «Sahiden onlar (yanlış ölçüp tartanlar) öldükten sonra diriltileceklerini sanmıyorlar mı?» ifadesi de bunu haber vermektedir. Aksi halde insanları çapulcu olmaktan kurtarmaya imkân yoktur. İnsanlığın hayatında terbiye ve iman yoksulluğundan dolayı mal sebebiyle yapılan zulümler ve haksızlıklar hadsiz hesapsızdır. Denizlerde ve karalardaki vurgunlar mala karşı olan aşırı sevginin vahşet halini alan görüntüleridir. Deniz ticâretinin

amansız düşmanı korsanların yapmadığı zulüm mü kalmıştır. Para yüzünden nice insanlar dağa kaçırılmış ve aile yuvaları söndürülmüştür. İmanı zayıflayan ve ahlâkı çöken bugün ki dünyada da aynı hal bütün şiddetiyle devam ediyor. Dünyanın en büyük şehirlerinde ticârethaneler ve para sahipleri hergün silahlı çapulcular tarafından tehdit ediliyor. Herşeyi emin ve selâmette kılacak olan ancak İslâm nizamı ve onun ahlâk esaslarıdır. Dünyayı bugün kü durumundan kurtaracak olan da İslâmiyettir.

Allah Teâlâ insanı terbiye ve dünyayı ıslah için peygamberleri vasıtasıyla ilâhî hükümlerini bildirmiştir. Allah insanların ve kavimlerin birbirleriyle olan münasebetlerini tanzim ederek yeri ıslah etti. Fakat peygamberlerin telkin ettiği ahlâk esasları unutulup iman zayıflayınca yerin düzeni tekrar bozuldu. İslâmiyet herşeyi yeniden ıslah edecek kudrete sahip olduğu halde, bugün müslüman onu çocuğuna öğretmemek gafletinde bulunuyor. Böylece İslâm'dan habersiz nesiller yeryüzünde fesada koşuyor. Herşeyin olduğu gibi ticâret hayatının da intizamı bozuluyor. Allah Teâlâ ise yeri ıslah ettiğini bildirerek fesada verilmemesini emrediyor.

(A'râf: 85) «Medyen (evlatlarına da kardeşleri Şuayb gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim Allaha kulluk edin. Sizin ondan başka hiçbir tanrınız yoktur. Rabbinizden size apaçık bir burhan gelmiştir. Artık kileyi, teraziyi, tam tutun. İnsanların eşyasına (karşı) haksızlık etmeyin. Yeryüzünü O ıslah ettikten sonra fesada vermeyin.»

Düzgün hareket etmek, insanca yaşamak ölçü ve tartıyı doğru tutmak bir insanın gücünün yetmeyeceği bir şey değildir. Allah insanları bu şekilde hareket etmek kabiliyetinde yaratmıştır. Bu husus âyeti kerîmede şöyle ifade edilir. (Enam : 152) (Ölçüyü tartıyı tam ve doğru tartın. Biz bir kimseye gücünün yettiğinden başkasını teklif etmeyiz. Söz söylediğiniz vakit - leh ve aleyhinde söz söylediğiniz kimse - husum dahi olsa adâleti gözetin Allahın ahidini (verdiğiniz sözü) yerine getirin.)

İnsan doğru olupta terazi arızalı olursa gene yanlış tartılır. Bu bakımdan terazilerin de kontrol edilmesi lâzımdır. Allah Teâlâ buna da dikkati çekerek İsrâ : 35 de şöyle buyurmaktadır. «... doğru terazi ile tartın bu hem daha hayırlı, akubeti itibariyle daha güzeldir.»

Bütün bu ilâhî beyanlardan anlaşılıyor ki, kimse, kimsenin hakkını aşırıya çıkarmayacak ölçü ve tartıyı da tam tutacaktır. Satıcının ne kendisine ve ne de müşteriye haksızlık etmemesi esastır. Fakat eğer satıcı müşterinin hakkını yememek endişesiyle biraz fazla tartarsa bunda da bir günah yoktur. Tercemei Tıbyan Cild 2, Hud A; 85 - 86 nın tefsirinde şöyle denilmektedir «Fazla tartmak mendubdur, fakat emredilmiş değildir.»

Müslüman haksızlık etmemek için can atan kimsedir. İslâmiyet öğrenilmeden müslüman olunamaz. Müslüman olmadan dünya ıslah edilemez.